

діяльність. І все-таки то був важливий етап в історії української літератури. Пчілка заклала традицію жіночого письма, яку потужно продовжило наступне покоління, зокрема представниці її родини: донька Леся Українка, невістка Грицько Григоренко (Олександра Судовщикова), небога Оксана Драгоманова-Хропко. А ще різною мірою близькі їй і знайомі Ольга Кобилянська, Людмила Старицька-Черняхівська, Христя Алчевська, Наталія Романович-Ткаченко, Надія Кибальчич-Козловська... Цю низку імен можна продовжувати.

Пчілка свідомо не претендувала на позицію всезнаючої авторки, яка гордовито височіє над створеним світом. Навпаки, вона завжди тут, у самому тексті: на святкових ялинках з родинами Заборовських і Годзянко, подорожує з Любою Калиновською, вчителює по школах з Олександрою Андріївною і панною Марусею, слухає з Орисею проповіді на протестантських зібраннях і навіть тусить на декадентських вечірках Аврори. Вона співчуває своїм героїням, захоплюється ними, напучує і розраджує, а нерідко й іронізує з них, точніше, з їхніх вад і забобонів.

Свій маскарад Пчілка розіграє на тлі убогості реального життя — сірого, безкультурного, обмеженого й денационалізованого. Вишукані, але банальні сукні замінює українським народним одягом. Саме в такому національному вбранні з'являється на маскарадні героїня її оповідання. Та й сама письменниця могла так вийти не лише до гостей, а й на офіційні заходи, що в ті часи вважалося відвертим викликом імперській культурі.

Маскарад Олени Пчілки — це не втеча чи гра, а сміливий показ справжнього, глибинного. Маска, як і псевдонім, дозволяє людині бути собою або тим чи тією, ким мріється.

Олена Пашук

◆ | ◆

У пані Петровської були гості. Ба не які то й гості — свої, мовляв, дві сусідки та один приїзний приятель. Гурточок був зібраний у невеличкім покою, надто простім, щоб його можна було назвати салоном: ні хатня постанова, ні кілька малюнків та фотографій по стінах не мали претензії на те пишне назвисько; була то собі столова кімната середньої руки. Товариство сиділо за столом, що стояв перед широкою канапою, і пило чай, котрий наливала господиня, сидячи при самоварі (при справдешнім російським самоварі, а не при тій theemaschine*, котру вам подадуть за досить великі гроші де-небудь у Відні!). По праву руку від господині була молода пані Софія, за нею ще молодша особа — панночка Наталія. Всі три пані були, окрім чаю, зайняті ще й іншим клопотом: господиня раз по раз відривалась до своєї доні — маленької дівчинки трьох літ, але, як видно було, великої

* Машина для приготування чаю (нім.).

пестушки, котрій потребувалося служити досить уважно. Панночка Наталія передивлялася тільки що розрізану книжку, а пані Софія вишивала по полотну.

Пані Софія знаходила час ще й до вельми жвавої бесіди, котру вона провадила з господинею, переплітаючи свою мову дзвінким сміхом.

Чому й не бути веселою, маючи всього яких двадцять п'ять літ, маючи таке завидне здоров'я, таку гарну вроду! Русяві коси пані Софії відсвічували таким золотом, сині очі грали так іскряво, на свіжому обличчю витав такий веселий усміх, що, здавалось, смуткові й повік не приступитись до такої ясної вдачі! Деякі знайомі склали навіть догану пані Софії, власне, за ту веселу вдачу, котра не давала їй журитися і тепер, коли зосталась не так давно вдовою. Ба! І взагалі сказавши, розповіді про тих індійських жінок, котрі по смерті чоловіка кидаються в вогонь, здаються нині у нас такою далекою дивною байкою, що добре ще, коли не викликають лиш усміху при тім оповіданню! Звичайно, живий живе гадає...

Пані ж Софія і не таїлася зі своєю жадобою життя, і воно грало краскою в її обличчі, переливалось у її голові, немов навіть тремтіло в її уборах. Ось тільки глянь, як рушались-маяли від її жвавих рухів ті шиті-білі рукава, як бриніли розмаїті блискучі разочки намиста на блакитній безрукавці — корсетці...

Удавшись до панни Наталії з якимсь питанням і не одержавши відповіді, пані Софія погукнула до неї:

— Та киньте ви справді свою старовину! Як-таки можна! І що тепер за світ настав: шістнадцятилітню голову втопляти в археологію!

Дівчина усміхалась, не відриваючись від книжки. — Справді-бо, — провадила пані Софія, — все починає робитись навпаки: старі хочуть удавати молодих, молоді старих — не знають що!

— Чого ж удавати? — відповіло дівча. — Звичайно, коли хто тільки удає, то негарзд. Але ж я не удаю з себе нічого: мені справді дуже цікаво переглянути цю книжку. Йй-богу! — наче оправдувалось дівча.

— Ха-ха-ха! Аж забожилась! — покотився веселий сміх пані Софії. — Ну-ну, читайте собі, читайте, наморщивши чоло! Подивіться, серденько, — мовила Софія до господині, — йй-богу, нашій панночці вдалося зробити дві зморщечки поміж тими брівоньками! А, бодай вас!.. Отже, моя кохана, — провадила пані Петровській Софія, — запевняю вас, що через рік ваша маленька Олюня замість того, щоб розливати чай по обрису, буде вже писати який-небудь трактат, наприклад «О вихованню дітей».

Маленька Олюня, почувши своє ім'я, — хоч не розуміючи, до чого то йшлося, — так поважно звела погляд перше на пані Софію, потім на маму, що всі засміялись.

— Ах ти ж моя розумниця! — жваво обізвалась до дитятка Наталія, зіставивши книжку й раптово цілуючи його. — Будеш писати трактат о вихованню? Будеш, ти, пестушко? Ну, гляди ж, напиши, як треба виховувати діток, щоб вони були славненькі та розумненькі!

— Авжеж, що так! — мовила Софія. — І тим трактатом зроби посвяту панні Наталії! Тепер же виходить, що до виховання дітей треба готуватись, будши самій мало не в дитячих літах!

— А що ж такого, хоч би і в дитячих! — відказала Наталія так просто й спокійно, що пані Софія тільки глянула на неї з саркастичним усміхом.

Тимчасом *vis-a-vis** панни Наталії, приїзний гість, пильнував її цікаво.

І справді, уявляло дівча під той час досить милий образ. Повні устонька були одкриті до сердечної відповіді; великі сірі очі дивилися з такою дитинно-прямою сміливістю; бліде личко складно оточували каштанові кучері, що спускались геть до плечей; тоненька постать у чорній сукенці без жодних оздоб, окрім одного разочка коралів, була така гарненька, струнка! Вона уявляла образ первоцвітної молодості, в котрому життя не закипіло іще міцним жаром, але й не забаламутило свіжого, ясного поривання. От чому Наталин *vis-a-vis*, пан Сергій, пильнував її з цікавістю.

Пан Сергій (звичайно, перше місце дамам, тепер же ми звернемось і до нього) лиш від часу до часу приїздив до великого міста N. зі свого досить далекого «міста служенія». Упадаючи в коловорот міського життя, він поспішав завітати й до своїх приятелів, між котрими Петровська займала не останнє місце. Пані Петровська і пан Сергій були приятелями тим більше щирими, що хоч зналися ще з ранньої молодості (як жартувала пані Петровська, ще сто літ назад), однак крилатий божок якось не зачіпав їх ніколи своїми стрілами, котрі, як звісно, часто zostавляють колишніх коханців в стані самого тільки приятельства, хоч у приятельстві таким завсідги бринять фальшиві струни...

* Співрозмовник (*фр.*).

Отже, в духовнім концерті пані Петровської і пана Сергія тих фальшивих нот не було. І сей раз, як завсідги, пан Сергій радо і жартівливо бесідував з господинею; тільки прибувши вкупі пані Софія й Наталія, котрих він до сього часу не знав, здержали його одверту мовність, і він, покурюючи собі цигарку, більше слухав та пильнував — з тим усміхом, чемним і трохи насмішливим, котрий (треба те сказати!) панове добродії частенько мають на вустах, сидючи в самім тільки жіночім товаристві і слухаючи саму тільки жіночу бесіду... Однак жарти пані Софії над педагогією втягли і пана Сергія ширше у спільну розмову. Відвівши погляд від панночки, він удався до Софії, мовлячи не то жартами, не то поважно:

— Я думаю також — як от і панночка, — що не було б погано, коли б ми готовились до педагогії, ще будучи самі дітьми.

— Велике спасибі! — відказала з усміхом пані Софія. — Власне, як кому слід би дати більшу пільгу, так педагогам. Здається, їх професія не з дуже-то втішних та забавних!

— Ні, бачите, — провадив Сергій, — я не самих спеціалістів-педагогів маю на увазі, а всіх, хто має чи думає мати колись сім'ю, бо кожний сім'янин або сім'янинка, чи держачи чи не держачи екзамен з педагогії, мусить опинитись при обов'язках педагога, чи раз бо він матиме у себе таких вихованців, як Олюня.

— Хоч би й так! — гаряче відказала на ту річ пані Софія. — Хоч би педагогія була потрібна для своїх власних дітей, все ж я не бачу потреби бог знає з якого часу готувати себе в тих мурашок, що, кажуть, суть вже

окремо призначені в мурашниках задля виховання подушечок-кукол!

— Це було б потрібно для того, — мовив з усміхом пан Сергій, — що вийшла б просто органічна користь, коли б ми більше пильнували, маючи на увазі, що станемо прикладом будучим поколінням, тоді просто витворилась би у всякім разі добротніша, досконаліша раса — в силу наслідування... А то, мусимо сказати, з нашими батьками й матерями виходить, як з тим філософом, що навчав: «Слідуй моїй пораді, а не моїм поступкам».

Господиня засміялась, мовивши:

— Це то правда! Частенько доводиться нам надівати тогу того філософа!

— Ну, вже ж, панове, воля ваша! — сказала Софія. — Цілому поколінню обрікувати себе на те, щоб бути якимсь предтечею для грядущих колін — це вже, я не знаю... Це вже іменно найтяжча жертва!

Панна Наталія уважно слухала ту розмову; щічки її розжеврїлись, і вона по короткім ваганню вкинула слово:

— Як же інакше, без жертви? Звідки взявся б тоді поступ у житті, коли б не було жертви — з руки тих принаймні, хто має себе за луччих людей, хто хоче служити поступу!

— Ох, серденько! — провадила Софія. — Огляньтеся ви пильніше навколо і побачите, що й луччі люди мусять наостанку прийти до теорії *laissez faire** А то — жертви, жертви! Красні слова! А ви вдумайтесь у первісний вираз отого слова — «жертва»!.. Не жити самому,

* Принцип невтручання (фр.).

а віддатися, щоб тебе пожерло теє життя!.. Нехай би й на користь будучим вікам, але яким далеким вікам, що навіть і не мріють перед нами!..

— Чого ж далеким? — жваво сказала Наталія.

— Мамо, спатки!.. — несподівано перервала розмову маленька Олюня, клонячи голівку.

— Ходім, ходім, моя любочко! — стрепенулась мати, беручи на руки дівчатко. — Ходім, моя подушечко-комашино!

— Я не подушечка! — відмовила доня, кладучи голівку на плече матері.

— Не подушечка? — питалась сміючись мати. — А хто ж ти?

— Я доця! — відказали наче образливо навіпсонні устоньки, зараз же розціловані мамою.

— От! — мовила сміючись пані Софія. — Мале, а також хоче вже краших виразів! Начебто не все одно, наче б «доця» щось вищого і більше права має на «жертви» для неї, ніж «подушечка»!..

— Та вже чи більше, чи менше — досить того, що потребує!.. Отже ж, бачите, життя раз по раз само пожирає нас, не питаючись, чи хочемо ми того, чи не хочемо!.. Але я мушу одірватись від вас!.. — З останніми словами пані Петровська вийшла з покою.

Софія мовила без неї:

— А, це інша річ! Коли само життя пожирає, так що ж зробиш!.. Але ж ні, хочеться удавати з себе величких, що ми ось то самі обрікуєм себе, віддаєм себе на жертву! Ха-ха-ха!..

— Власне, бо й єсть немало таких людей, котрі життям обрікають себе на жертву!